

Verlag Inspiratiebezoek aan Den Bosch

8 november 2019; Tuighuis, 's-Hertogenbosch.

Verlag: Wim Haver, Alliantie Erfgoed Wageningen

Deelname: collegeleden Wageningen en Den Bosch, raadsleden van 6 fracties Wageningen, ambtenaren Wageningen en Den Bosch, namens Wageningen verder ondernemers, Waterschap, belangenorganisaties. In totaal ca. 35 deelnemers.

Kengetallen

Den Bosch heeft 160.000 inwoners, 115.000 in de stad, 1000 bedrijven, 250.000 banen, 25.000 studenten HBO. Per week in hoogseizoen 320.000 bezoekers. 800 hotelkamers, er is vraag naar 1200.

Welkom door Huibert Crijs, strategisch adviseur en fondsenwerver

Welkom Wageningen! In feite is dit een tegenbezoek. In 1994 was Den Bosch op bezoek in Wageningen. Er is een uitgebreid verslag van gemaakt. Huibert biedt het aan Maarten aan, die er erg blij mee is. Maarten was in die tijd nog niet in dienst, maar monumentenzorg en erfgoed had toen wel drie medewerkers.

Organisatie Den Bosch door Ronald van Ganebeek, teamleider onderzoek afdeling Erfgoed

- De afdeling telt 33 vaste medewerkers, 8 sociale werkplaats en 130 vrijwilligers.
- Taken : Bouwplanadviesing, monumentenzorg, cultuurhistorie en landschap, erfgoed en duurzaamheid, erfgoedprojecten. Ook advies aan omliggende gemeenten die deze kennis ontberen.
- Uitwisseling met andere gemeenten met een vesting, een linie, een militaire historie (zoals Wageningen).
- Stel een visie op de vesting vast: een langjarig traject, koppelen aan hedendaags leven, wonen en werken. Versterk nieuw en oud.
- Ze werken in dit Tuighuis. Dat was tot 1629 een Katholieke kerk, daarna werd het een munitiedepot en daarna paardenstal. In die tijd werden verdiepingen aangelegd in het gebouw. In 1926 kwam het in handen van het Provinciaal Genootschap voor Kunst en Wetenschap en werd het een museum. De vloer van de eerste verdieping ging er weer uit. Nu zit de afdeling er met een laboratorium voor archeologie en een ontvangst voor scholieren.
- Missie van de afdeling: het Bossche erfgoed actief dienstbaar maken aan de ontwikkeling van de stad in economisch, ruimtelijk en sociaal opzicht.
- Erfgoed: aandacht voor kennis en herkenbaarheid.
- Bestuursakkoord 2018 – 2022: Koester je cultureel erfgoed, versterken vesting en centrum, versterk Kruithuis, aandacht voor linie 1629.
- 1629 was cruciaal. Beleg door de Staatsen; overgang van katholiek naar protestant. De stad bleek toch niet onneembaar. Frederik-Hendrik had de rivieren omgelegd, zodat het moeras opdroogde en begaanbaar werd. De stadsmuur werd ondermijnd en door de bres veroverden de Staatsen de stad.
- De herkenningspunten van 1629 zijn er nog steeds en worden gekoesterd voor 2029.
- Er worden 3D-reconstructies gemaakt. Dat spreekt aan. Er is bouwhistorisch onderzoek en archeologisch onderzoek en archiefonderzoek. Drie gemeenten werken hierin samen.

Huibert Crijns: Versterkt Den Bosch. Lang leve(n)de vesting

De Vesting

- De stadsmuur bleek in 1995 een nog verdedigende functie te hebben: tegen het hoge water! En het werkte. Maar de muur bleek verzwakt.
- Den Bosch was in die tijd bij inwoners en erbuiten niet bekend als vestingstad. Er werd geparkeerd op de vestingwallen. De wallen waren door ze met grond en gras te bedekken niet meer zichtbaar. Plan Versterkt Den Bosch begon met een restauratieopgave.
- Er was geen geld en geen draagvlak voor. Toen door Belvedere gestart met een visie op de vesting. Ontwikkelingsplan Versterkt Den Bosch. 20 jaar looptijd.
- Technisch onderhoud en restauratie van de muren. Kosten € 20 miljoen.
- Vanaf begin was er een Investeringsfonds, maar met opdracht om 3x dat bedrag van elders te halen.

Succesfactoren.

- Maak de geschiedenis zichtbaar. Accepteer een balkon als wandelpad tegen de vestingmuur aan. Sla een bres in de muur en maak de bouwhistorie zichtbaar.
 - Stedelijke ontwikkeling. Zorg voor meer spreiding van gebruik en bezoek binnenstad over meerdere plekken die de moeite waard zijn.
 - Verbind de 19^e en 20^e eeuwse stadsuitbreidingen met de binnenstad door gebruik te maken van de groene zone langs de voormalige vestingmuur. 6,5 km wandelgebied.
 - Geef cultuurtoerisme een impuls.
 - Erfgoed werd in de visie de drager van de stedelijke vernieuwing.
 - Erfgoed meekoppelen met andere ruimtelijke opgaven. Werk met werk maken.
 - Werk intern en extern samen: kennis, lobby, externe financiering.
 - Werk met eigen mensen en maak ieder deelgenoot van de herontwikkeling.
 - Erken de belangenbehartiging van de actoren in de samenleving.
 - Zorg voor aanhaken van bedrijfsleven.
 - Ook veel aandacht voor veilige en fraaie openbare ruimte: Kies voor kwaliteit.
-
- Ton Kranenburg van Ondernemersvereniging Den Bosch meldt dat succespunten waren: de gezamenlijke visie en het **versterken van trots op Den Bosch**. O.a. vanwege 1200 monumenten.
 - Bij de stadswal-zuid werd gekozen voor een drielaagse parkeergarage met 1100 plekken ondergronds. Het zou eerst bovengronds. De bouw ging gepaard met het herstel van de stadsmuren. Die moesten worden uitgegraven, maar er kwamen waardevolle elementen naar boven. Zoals een trap uit 1340, muurlagen uit meerdere eeuwen.
 - Bij het leegzuigen van de bouwput voor 3 verdiepingen diep werden sporen van bewoning van Neanderthalers gevonden, die erkend zijn.

De Binnen-Dieze

- De Dieze was tot 1990 een open riool en stonk.
- Een bewonersinitiatief leidde tot een plan voor openleggen van de Dieze.
- Een route werd ontworpen voor eenrichtingverkeer met een boot door de Dieze en een nieuwe toegang, weer een bres door de muur tot de vestinggracht.
- Met een bolwerk en museumfunctie met het grote kanon van Den Bosch.
- Stop lozingen op open water.
- Een bergbezinkbassin was nodig. Hiervoor werd een gesloopt bolwerk, Mariabolwerk, weer herbouwd en in ere hersteld. Werk met werk maken.

Financiering en subsidiewerving Vestingwerken

- Zorg voor samenwerking en zoek multipliers. Zoals riolering koppelen aan vestingbouw, aanpak van hangplekken koppelen aan publieke functie van parkeergarage, met 24/7 bewaking voor de P-garage op een voormalige hangplek. Europa heeft er subsidie voor.
- Kosten waren € 55 miljoen in 20 jaar.
 - Gemeente: 13 miljoen Vestingwerken; 7 miljoen overig
 - Rijk: 25 miljoen, o.a. Rijksdienst Cultureel Erfgoed
 - Provincie: 3 miljoen
 - Bedrijfsleven: 3 miljoen
 - Europa: 4 miljoen
- Dat haal je niet zo maar binnen. Dat vraagt creativiteit, koppelen van functies, kansen zien, proactief blijven.
- Europese samenwerking zoeken, levert subsidie op. InterAct Europe en Horizon 2020 zijn subsidieprojecten. Huibert zelf, Rob Zakee, Peter Ros, Marieke Muilwijk en Frank Strolenberg kennen de weg naar potjes.
- Participatie in Europese projecten en instanties als EFFORT opent deuren die voor anderen gesloten blijven.
- Bedrijven meekrijgen: vraag net afgezwaaide CEO's van bedrijven die nog energie hebben en een netwerk om te helpen. Zij kunnen een bedrijvenfonds Vestingwerken gaan opbouwen. € 150.000 als fundament met naamsbekendheid, en € 30.000 in 3 jaar als steunbeer.
- Werving binnen Europese fondsen (17 verschillende, voor restauratie en erfgoed) was een succes. Hefboom 1 op 4, dat wil zeggen: 1 € van de gemeente, € 4 van buiten.
- Hiervoor is actieve lobby nodig en binnenhalen van prijzen zoals prestigieuze Europese prijs Nostra Award. Ook kennisuitwisseling met Europese steden en instellingen.

Natuurwaarden op de muur

Oude muren hebben natuurwaarden: leuke en soms zeldzame muurplanten. Natuur- en milieuorganisaties staan daarvoor op de bres en maken bezwaar.

Geef ze de opdracht de planten te redden: dat levert draagvlak op en is met inzet van vrijwilligers goedkoper. De aannemer moet wel meewerken met deze groepen en hun wensen. Je kan het koppelen aan publiciteit en educatie. En strategische subsidie van WWF mee krijgen. De bedragen zijn laag, maar het mogen voeren van het Pandalogo zet weer andere deuren open.

Publieksfuncties

De gemeente geeft geen jaarlijkse exploitatiesubsidies aan het bezoekerscentrum en de parkeergarage e.d.. Dit moet marktconform en dat kan. Door goed organiseren, ruimte geven, samenwerking. De beheerders van de parkeergarage zien toe op een hangplek onder een publieke tunnel. Daar is nu geen overlast meer. Ook daar was een Europese subsidie voor.

Parkeren is ook in Den Bosch een probleem. Er komen te veel toeristen. Ze kunnen goedkoop parkeren op transferia buiten de binnenstad. Met een frequente gratis pendelbus komen ze snel naar de stad. Het bevalt goed. Zakelijke bezoekers gebruiken de duurdere parkeergarage. De garages in de binnenstad zijn altijd vol, de grote St Jans garage niet altijd.

Voor fietsen zijn er twee garages en fietsplekken. Maar ook dit blijft een probleem. Bewoners die boodschappen doen zetten overal hun fiets neer.

Middagprogramma

De dag sloot af met een lunch (aangeboden door Wageningen) met twee Bossche wethouders, en daarna locatiebezoek aan parkeergarage in en onder vestingwallen en gracht. Toelichting door Huibert Crijns en Ronald van Ganebeek. En daarna nog een drankje. Super bedankt, Den Bosch. En Bart van Aller voor dit initiatief.